L’origen barceloní del tresor artístic més valuós de Bòsnia

Autor: Martí Crespo
Data de publicació: 04-04-2023

Com a casa: viatjant pel món a la recerca d'obres, edificis, monuments i personatges que ens remeten a casa nostra.

En aquesta secció ja hem parlat, en més d’una ocasió, d’una de les conseqüències que van tenir els pogroms contra els jueus del final del segle XIV en ciutats de tot el país i l’expulsió definitiva de la península ibèrica el 1492: una diàspora que ha deixat traces més o menys visibles per tota la Mediterrània, des de les costes nord-africanes fins a Tessalònica, passant per Sicília, Roma i també Sarajevo. A la capital bosniana, precisament, hi ha una de les peces més preuades vinculades a aquell exili forçat de fa sis segles: l’anomenada Hagadà de Sarajevo.

Amb el nom d’hagadà (narració, llegenda) es designen els reculls escrits de tradicions i preceptes de la Pasqua jueva, el període que recorda els fets bíblics de l’alliberament dels antics israelites de l’esclavatge a Egipte. La que es conserva actualment al Museu Nacional de Bòsnia i Hercegovina, a Sarajevo, és sens dubte una de les més conegudes del món, tant per la bellesa de les precioses miniatures que la il·luminen com també per l’atzarosa història que arrossega, font d’inspiració de novel·les i tot: primer, va sobreviure a la Inquisició; després, a les dues grans guerres mundials i l’Holocaust; i, ara fa trenta anys, a l’esclat en mil bocins de l’antiga Iugoslàvia. Si les múltiples vides de l’Hagadà de Sarajevo costen d’explicar, l’origen barceloní del manuscrit és una mica menys complicat d’establir.

La presència de les quatre barres, a la part superior de la coberta, permet de deduir que aquesta hagadà tan especial, formada per 142 fulls de pergamí i 69 il·lustracions, fou concebuda a la capital catalana probablement com a present de noces d’una parella sorgida de dues famílies prominents de l’època, els Sóshan i els Eleazar, els escuts de les quals també apareixen pintats. A més, els experts atribueixen les boniques miniatures, molt apreciades entre els catalans jueus, a l’escola d’il·lustradors de Barcelona. No és tan clara, en canvi, la datació. Alguns investigadors en situen l’elaboració al segon quart del segle XIV, arran de l’esclat artístic del gòtic català, i uns altres autors la consideren posterior a l’epidèmia de pesta negra del 1348.

En un moment indeterminat entre el 1391 i el 1492 es creu que l'hagadà va sortir de terres de la corona catalano-aragonesa i, després de travessar tot Castella, va anar a raure a Lisboa, amb canvi de propietaris inclosos. Gràcies a anotacions afegides a les seves pàgines es pot saber que, ja al segle XVI, es va moure per uns quants indrets del nord de la península itàlica, on el segell d'un inquisidor venecià el 1609 la va salvar d'anar a parar a la foguera. I abans de la fi del primer terç del segle XVII, el manuscrit va passar pel port de Ragusa, camí de Sarajevo, on va acabar en mans de la comunitat sefardita de la ciutat, establerta des del 1556 gràcies a la bona acollida de l'imperi otomà. L'única data clara en tot aquest periple increïble és la del 1894, quan un dels membres de la comunitat, Josef Koen, la va haver de vendre per motius econòmics al Museu Nacional de Bòsnia i Hercegovina, fundat feia ben poc per les noves autoritats austro-hongareses implantades als Balcans. Se'n van pagar 150 corones (l'equivalent actual a uns 10.000 euros), tal com consta a la documentació de compravenda que s'ha conservat.

Finalment, la custòdia semblava salvada, però ningú no s'imaginava que el 28 de juny de 1914, amb l'assassinat a ben poca distància del museu de l'arxiduc Francesc Ferran, es desencadenaria un cicle de guerres mundials sense parangó en la història. L'hagadà va ser testimoni directe de molts d'aquells conflictes terribles, com ara l'ocupació nazi de Bòsnia i Hercegovina, el 1941, en què els 14.000 jueus que hi vivien foren perseguits i una bona part brutalment exterminada. Els alemanys, àvids saquejadors d'art dels territoris annexionats, es van interessar ràpidament per l'Hagadà de Sarajevo i van intentar robar-la. Però no se'n van sortir per l'actuació del director del museu, Joza Petrovi?, i del bibliotecari Derviš Korkut, que amb molt de risc van aconseguir amagar-la en una mesquita d'un poblet musulmà de la zona de Bjelašnica, al centre de Bòsnia, fins al final de la Segona Guerra Mundial. Pocs anys després, uns altres treballadors del museu van desbaratar un segon intent de robatori, sense conseqüències.

La fortuna de la bella hagadà barcelonina es va tornar a posar a prova amb el setge serbi de la capital bosniana, entre el 1992 i el 1996, amb l'ensulsiada de Iugoslàvia, atès que l'edifici del museu, en plena línia del front, va quedar a mercè dels atacs d'obús. En aquest cas, els funcionaris van poder traslladar-la a temps a la cambra cuirassada subterrània del banc nacional a Sarajevo. Des de la fi de la guerra al cor dels Balcans, el considerat tresor artístic més valuós de Bòsnia i Hercegovina reposa i s'exposa, amb fortes mesures de seguretat, en una sala preferent del Museu Nacional a Sarajevo.

I una mica més: Si en voleu saber més coses, de l'hagadà barcelonina, la Biblioteca Nacional d'Israel organitza el 2 d'abril al vespre (en línia) la conferència "The Sarajevo Haggadah: A Masterpiece of Jewish Art and Its Incredible Journey From Catalonia to Bosnia", impartida pel professor Shalom Sabar, de la Universitat Hebrea de Jerusalem. També en va parlar extensament, ara fa deu anys, la investigadora Sylvia Angelet en aquesta conferència enregistrada.

Martí Crespo

Podeu llegir l'article original al següent enllaç:
https://www.vilaweb.cat/noticies/com-a-casa-sarajevo-jueus-lorigen-barceloni-del-tresor-artistic-mes-valuos-de-bosnia/